

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNDE YARATICILIĞI GELİŞTİRME

DEVELOPING CREATIVITY IN NURSING EDUCATION

Yıldız DENAT (TULUM)*

Sakine MEMİŞ**

* Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, Bornova/İZMİR

** Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Sağlık Yüksekokulu, AYDIN

Anahtar Sözcükler: Yaratıcılık, hemşirelikte yaratıcılık, hemşirelik eğitimi

Key Words: Creativity, creativity in nursing, nursing education

“Hemşirelik Eğitiminde Yaratıcılığı Geliştirme” konulu yazımız, 07-11 Eylül 2003 tarihinde Kemer/Antalya’da düzenlenen 2. Uluslararası-9. Ulusal Hemşirelik Kongresinde Poster bildirisi olarak sunulmuştur.

ÖZET

Yaratıcılık, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan her alanda çeşitli yapıtların ortaya çıkmasına neden olan süreçlerin bütünü olup bir tutum ve davranış biçimidir. Sağlık gibi insanlığın geleceğini etkileyecek bir çok alandaki yeni buluşlar, bireylerin yaratıcılığını kullanabilmesi ile mümkün olacaktır.

Bireylerin yaratıcılığını kullanabilmesi ve geliştirebilmesi eğitim sistemlerine getirilecek çağdaş anlayışlarla mümkündür. Günümüzdeki okul eğitimi, kişisel girişimleri ortaya çıkarmak yerine geleneksel anlayışı savunmakta ve yaratıcılıktan yoksun olma yönünde eleştiriler almaktadır.

Hemşirelik eğitiminin en temel yapı taşlarından birisi yaratıcılığı geliştirmektir. Sağlık bakım gereksinimleri dikkate alındığında hemşirelik; yaratıcı, araştırmacı, bilgiye ulaşan, bilgi üreten ve bilgiyi kullanabilen meslek üyelerine ihtiyaç duymaktadır. Yaratıcı hemşirelerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için hemşirelik eğitiminde; yaratıcılığı geliştirmeye yönelik eğitim etkinliklerine yer verilmelidir.

SUMMARY

Creativity is a way of attitudes and behaviors whilst being the whole of those processes that enhance the emergence of various innovations in all areas from daily life to scientific studies. New inventions in many areas such as the health field that would affect the future of the humanity will come into existence through the ability of individuals to use their creativity.

The ability of individuals to use and improve their creativity is possible only through contemporary understandings brought to the education systems. Today, school education seems to support traditional views on education rather than encouraging personal enterprises and is criticized in terms of lacking creativity.

One of milestones in nursing education is to develop creativity. When health care needs are considered, it is seen that nursing profession needs such health professionals that are creative, researcher, able to acquire knowledge, able to elicit knowledge, and able to use this knowledge. In order to raise and improve creative nurses, those educational activities directed towards promoting creativity should be included in the nursing curriculum.

GİRİŞ

Günümüzde bilgi akışında yaşanan yoğunluk, bireylerin çok yönlü gelişmesini ve yeni roller üstlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bireylerin yalnızca belli düşünsel becerilere sahip olması diğer bir ifade ile zeki olması bu yüzyılda değerini yitirmiş, yerini çok yönlü insan kavramına bırakmıştır. Çok yönlü insan; başkalarının düşüncelerinden yararlanarak kendi kendine karar verebilen, uygulamalarında etki altında kalmadan olaylara geniş bir perspektifle bakmayı alışkanlık haline getirebilen, yeni durumlara uyum sağlayabilen, karar verme becerileri gelişmiş, olaylara ve durumlara eleştirel yaklaşabilen, yaratıcı insandır (American Association of Colleges of Nursing 1999, Gürkan 2001).

Hemşirelik eğitiminin en temel yapı taşlarından birisi de bireylerde yaratıcılığı geliştirmektir. Değişen sağlık bakım gereksinimleri dikkate alındığında hemşirelik yaratıcı, araştırmacı, bilgiye ulaşan, bilgi üreten ve bilgiyi kullanabilen meslek üyelerine ihtiyaç duymaktadır. Sağlık gibi insanlığın geleceğini etkileyecek birçok alandaki yeni buluşlar bireylerin yaratıcılığını kullanabilmesi ile mümkün olacaktır. Bireylerin yaratıcılığını kullanabilmesi ve geliştirebilmesi eğitim sistemlerine getirilecek çağdaş anlayışlarla mümkündür. Yaratıcı hemşireler yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için hemşirelik eğitiminde; yaratıcılığı geliştirmeye yönelik eğitim etkinliklerine yer verilmelidir (Serpil 2003, Taşocak 1997a, Taşocak 1997b).

Makale, hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı geliştirmek için dikkat edilecek noktaları ve yaratıcı meslek üyeleri yetiştirilmesinde eğitimciye düşen sorumlulukları vurgulamayı amaçlamaktadır.

YARATICILIĞIN TANIMI

Yirminci yüzyılın başlarından beri farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan yaratıcılık kavramı için bugün genel olarak kabul edilen bir tanımlamanın olmaması dikkati çekmekte ve yaratıcılık kavramının hayal gücü ile yakın ilişki içinde olan bir düşünme biçimi olduğu ileri

sürülmektedir. Tüm duygusal ve zihinsel etkinlikler ile her türlü çalışma ve uğraş içinde yer alan yaratıcılık, akıcı düşünme yeteneği olarak da tanımlanmaktadır. Yaratıcılık; sorunlara, bilgi eksikliklerine, uyumsuzluğa karşı duyarlı olma, güçlüğü tanımlama, güçlüğe çözüm arama ve kestirimde bulunmadır (Özden 2000).

Yaratıcılık, hayata ve olaylara karşı geliştirilen bir tutum veya bakış açısı olduğu kadar aynı zamanda bir yetenekler örüntüsü olarak da algılanır. Verileri düzenleme, esnek yaklaşımlarla problemi çözme ve ortaya özgün bir ürün koyma olarak da tanımlanan yaratıcılıkta eş ve zıt anlamları birlikte düşünme vardır (Özden 2000, Saban 2000).

Yaratıcılık kavramının hemşirelik eğitimi ve araştırmalarında önemli bir konu olduğu literatürde vurgulanmış, yaratıcılığın hemşirelik eğitimi ve uygulamalarında değişim ihtiyacını kolaylaştırmak için temel bir kavram olduğu öne sürülmüştür. Hemşire araştırmacılar ve eğitimciler, yaratıcılık kavramını hemşirelik eğitimi, uygulamaları ve araştırmaları açısından ele almışlardır. Bunun yanında hemşirelik literatüründe yaratıcılıktan çok eleştirel düşünmenin önemi üzerinde durulmuştur. Kalischuk ve Thorpe (2002)'nin "Hemşirelik Eğitiminden Uygulamaya Yaratıcı Düşünme" isimli eserlerinde; Moreover ve Krejci (1997), yaratıcı düşünme ve eleştirel düşünme arasında bir bağlantı yapmışlar, Le Storti (1999)'de yaratıcı düşünmeyi; yeni ve alışılmamış düşünce ve objelerin geliştirilmesi, eleştirel düşünmeyi ise bazı düşünce ve objelerin değerlendirilmesi olarak ele almıştır (Kalischuk ve Thorpe 2002).

Yapılan en genel tanımlaması ile yaratıcılık, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan her alanda çeşitli yapıtların ortaya çıkmasına neden olan süreçlerin bütünü olup bir tutum ve davranış biçimidir (Kalischuk ve Thorpe 2002, Özden 2000, Saban 2000).

YARATICI BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ

Yaratıcılık kavramı üzerine yapılan tanımlar aynı zamanda yaratıcı bireylerin sahip olduğu özellikleri de vurgulamaktadır. Literatürde çok sayıda özellik sıralanmakla beraber, her özelliğin her yaratıcı bireyde olmayabileceğinin altı çizilmektedir (Demirci 2003, Goldenberg ve ark 1999, Kalischuk ve Thorpe 2002, Özden 2000, Parlak 1998, Saban 2000, Serpil 2003).

Yaratıcı bireyler genellikle sınıf ortamlarında uyumsuz, otoriteye, kurallara uymayan bireyler olarak tanımlanmakta ve sürekli olarak uyuma zorlanarak yaratıcılıkları engellenmektedir. Yaratıcı birey çok çalışmaya eğilimlidir ve problem çözme yeteneği gelişmiştir. Düşüncelelerinde özgürce gezinebilir. Bir alana ait düşüncesini başka bir alanda kullanabilir ve nesnelerin eski amaçlarını bir kenara bırakıp onları yeni

şekiller içinde görebilir. Yaratıcı bireyler esnek ve uyum sağlayıcı bir düşünme yeteneğine sahip olup sorunlara duyarlı, espri yeteneği güçlü, bağımsız, kendi başına kalmayı seven, güçlü bir bellek ve merak sahibidirler. Sürekli sorular sorarlar. Araştırma ve öğrenme arzuları yüksektir. Gerçekle yakından ilgilenirler ancak düş kurmayı çok severler. Fazla enerji sahibidirler ve kendileri ile rekabet ederler. Yaratıcı bireyler düşünerek veya düşünmeden ani davranırlar, yeniliklere düşkünlüdürler, gizemli, acayip ve kompleks şeyleri severler. Kendilerine güvenir ve risk alırlar (American Association of Colleges of Nursing 1999, Demirci 2003, Goldenberg ve ark 1999, Kalischuk ve Thorpe 2002, Özden 2000, Parlak 1998, Saban 2000, Serpil 2003).

Yaratıcı bireylerin yüksek zeka düzeyine sahip olması beklense de yapılan pek çok araştırma yüksek düzeyde zekanın, yüksek düzeyde yaratıcılığı garanti etmediğini, yaratıcılıkla zeka arasında çok yüksek bir ilişkinin olmadığını, daha zeki bireylerin daha yaratıcı birey anlamına gelmediğini göstermektedir (Demirci 2003, Özden 2000, Parlak 1998).

YARATICILIĞI ENGELLEYEN ETMENLER

Yaratıcılığı engelleyen pek çok etmen literatürde çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde dört başlık altında sıralanabilir:

-Yaratıcılığı engelleyen bireysel özellikler; Kendine güvensizlik, hata yapma ve eleştirilme korkusu, mükemmeli isteme ve hemen uyum sağlama, engellerden korkma, düşünme esnekliğinin olmayışı, ilk akla gelen görüşü hemen kabul etme, kısa sürede başarıya ulaşmak isteme, bir konu üzerinde yoğunlaşma ve sabırla çalışma güçlüğü, kimlik duygusundan doğan savunma mekanizmalarıdır (Demirci 2003, Parlak 1998).

-Yaratıcılığı engelleyen yetişkin davranışları; Bir işi yapmanın tek bir yolunun bulunduğunun öğretilmesi, bireyi hayal kurmayı bırakması ve gerçekçi olmaya zorlama, bireyleri başkalarıyla karşılaştırma, sorulan soruları cevaplamakta umursamaz davranmadır (Özden 2000).

-Yaratıcılığı engelleyen eğitimci özellikleri; Öğrenenin cesaretini kırma, dar ilgi alanları, aşırı eleştiri, güvensizlik, dogmatik ve katı olma, davranışlarda tutarsızlık, heyecanı olmama, genelde yetersiz olma, sınıf dışında konuşma ve tartışma olanağı vermemedir (Demirci 2003, Parlak 1998).

-Yaratıcılığı engelleyen eğitimsel faktörler; Günümüzde eğitimin temelde pasif ve bilgi aktarmaya, tekrara ve hatta taklide dayalı olması eğitim sistemindeki yetersizlik ve sorunların nedeni olarak gösterilmekte; ayrıca eğitimin, yaratıcılık, bilimsel düşünme, problem

çözme ve eleştirel davranışların gelişmesinde gereken desteği sağlamadığı da belirtilmektedir (Gökdoğan 2001).

Aslında her eğitim sistemi, kendi türüne göre yaratıcılığa engel oluşturan birincil faktörlerden birisidir. Hemşirelik ve hemşirelik eğitiminin de tutucu yapısı hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı engelleyen önemli faktörlerden birisidir. Okul eğitimi bireylerin düşünce sistemlerini hatta algılarını şekillendirmekte, bilginin kuşaktan kuşağa geçişini ve normlara saygıyı özendirilmektedir. Tüm bu engellemelere eğitim sistemindeki hoşgörüsüzlük, önceden bilinen düşünme ve sorun çözme yöntemlerinin transferi, stratejilerin “çok katı” kullanımı eklenebilir. Hemşirelikte her zaman yaratıcılığın önemli olduğu söylenmesine karşın yaratıcılığı geliştiren bir eğitim programının olmaması da hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı engelleyen etmenler arasındadır. Yaratıcılığı engelleyen diğer eğitimsel faktörler ise; eğitim ortamının özgür olmaması, yaratıcı davranış ve ürünlerin pekiştirilmemesi, sadece ders kitaplarındaki bilgilere bağlı kalınması, derslerin geleneksel yöntemlerle ve araç gereçle işlenmesi, baskın ve otoriter sınıf yönetimi, bilgiye ulaşma yollarının öğretilmemesi, okul çevre düzenlemesindeki yetersizlikler vb. dir (Demirci 2003, Goldenberg ve ark 1999, Kalischuk ve Thorpe 2002, Özden 2000, Parlak 1998).

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNDE YARATICILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ

Hemşirelik bilim ve sanattan oluşur. Yaratıcılık da bilim ve sanat arasında bir köprü görevi üstlenir. Bilim; hemşirelik hakkında bildiklerimiz, sanat ise bu bilgilerle ne yaptığımızdır. Bilgi yapacaklarımız hakkında fikirler verir. Yaratıcılıkta kazanılan bilgilerin sentezi söz konusudur (Taşocak 1997a, Taşocak 1997b).

Yaratıcılık, insana hizmette sınırsız denebilecek potansiyelimizi düzenleme ve mevcut bilgilerimizin sınırları dışına çıkararak gelişme sürecimizin devamını sağlar. Yaratıcılık ve eleştirel düşünme yeteneği hemşirelerin bağımlı –bağımsız karar vermesini güçlendirir. Karşılaştığı durumlarla ilgili; analiz-sentez yapabilme, neden-sonuç ilişkileri kurabilme, tümevarım ve tümdengelim mantığı ile düşünebilme, durumları yorumlama gibi entelektüel yetenekleri geliştirir (American Association of Colleges of Nursing 1999, Taşocak 1997a, Taşocak 1997b).

Temel insan hakları açısından ve ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatındaki etkileri düşünüldüğünde, her seviyedeki eğitim kurumunun bireylerdeki yaratıcı potansiyeli ortaya çıkarmaya ve geliştirmeye yönelik programlar hazırlanması bir gereklilik olmaktan öte bir zorunluluktur (Özden 2000, Taşocak 1997a, Taşocak 1997b).

Günümüzde eğitim sisteminin mevcut durumu yanında eğitimciler, geleneksel yaklaşımı sorgulayarak öğrenenlerin öğrenme-öğretme sürecinin her aşamasına etkin katılımlarının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Buna rağmen içinde bulunduğumuz sistemde öğrenenler aşırı ders yükü, hiyerarşi, itaat ve bilgi yoğunluklu müfredat programı ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum öğrenenlerin öğretme-öğrenme sürecine etkin katılmalarını, sorumluluk üstlenmelerini, sorgulamalarını, karar vermelerini, eleştirel düşüncelerini dolayısı ile yaratıcılıklarını sınırlandırmakta hatta engellemektedir. Çağdaş eğitim anlayışı içinde her eğitim kurumunda olduğu gibi hemşirelik eğitiminde de yaratıcılığı geliştirmeye yönelik eğitim etkinliklerine yer verilmelidir (Özden 2000, Taşocak 1997a, Taşocak 1997b).

Hemşireliğin devingenliğini sürdürebilmesi için, eğitimi sürekli olarak değerlendirmesi gerekir. Böyle bir eğitim; derslik ve laboratuvaradaki hemşirelik eğitimi ile gerçek ortamdaki hemşirelik uygulamaları arasında benzerliğin arttığı, gereksinimlere yönelik olup taklitten uzaklaşıldığı, uygulamaların ezberlenmiş ve tekrara dayalı olmadığı, öğrencilerin verilen bilgileri sorgulayıp yaratıcılıklarını kullanabildikleri ölçüde gerçekleştirilebilir (Gökdoğan 2001).

Hemşirelik eğitiminde yaratıcılığın geliştirilebilmesi için önce yaratıcılığın özendirildiği ve ödüllendirildiği ortamların hazırlanması gerekmektedir. Yaratıcı düşünmek için birey öncelikle yaratıcılığın bilincinde olmalı, daha sonra yaratıcı düşünmeye teşvik edilmelidir. Eğitimde yaratıcılığın geliştirilmesindeki başarı büyük oranda yaratıcılık konusunun öğrenenler tarafından yeterince kavranmasına bağlıdır. Öğrenenlere yaratıcılık konusunun aktarılmasının asıl amacı onlardaki yaratıcılık bilincini uyarmaktır (Özden 2000).

Tüm eğitim sistemlerinde olduğu gibi hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı geliştirmek için eğitimin temel yapı taşlarından birisi olan eğitimcilerde de büyük sorumluluklar düşmektedir. Eğitim sürecinde etkin rol alan eğitimcilerin bazı davranış ve tutumları öğrenenlerin yaratıcılığının ortaya çıkması ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı geliştirecek eğitimci davranışları;

- Öğrenenleri bir birey olarak kabul etme ve öyle davranma,
- Yaratıcı öğrenenlere farklılıklarını anlama ve kabul etmede yardımcı olma,
- Yaratıcı öğrenenlere farklı düşünmenin ve davranmanın insanın ufkunu genişlettiğini anlatma, öğrenene özgür olmaya özendirme ve öğrenenlere iyi bir rol model olma,
- Yapıcı ve heyecanlı olabilme, öğrenenlerin kendilerine güvenlerini arttırma ve orjinalliğe teşvik etme,

- Öğrenenleri eşit kabul edebilme, farklı görüş ve fikirleri alaya almama, korkutucu ve tehdit edici olmama, otorite figürü yerine arkadaşça bir tavır sergileme,
- Öğrenenlerin acayip denebilecek ve saçma görünebilen fikirlerini dinleme, gerektiğinde yüceltme ve öğrenenlerin hata yapmalarına izin verme olarak sıralanabilir (Özden 2000, Parlak 1998).

Yaratıcılığı geliştirmede eğitim sisteminin pek çok faktörü etkili olmaktadır. Yaratıcı bireylerin ortaya çıkması ve gelişmesi için, içinde bulunduğumuz eğitim sistemini eleştirmenin yanında bu konuda gerekli girişimler başlatılmalı ve yaratıcı eğitim etkinlikleri uygulamaya geçirilmelidir. Hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı geliştirecek yaratıcı eğitim etkinliklerinde;

- Öğrenme ve öğretme ortamları öğrenenin kendini özgür hissedeceği, yaratıcı davranışlarını geliştirebileceği biçimde düzenlenmeli,
- Öğrenenin problemin farkına varmasına ve çözüm yolu aramasına, bunu yaparken diğer kişilerle çalışmasına fırsat verecek eğitim ortamı düzenlenmeli,
- Öğrenenlerin çok boyutlu düşüncelerini sağlamak için uygun strateji, yöntem ve teknikler eğitim ortamında kullanılmalı,
- Yaratıcı düşüncenin oluşması, problem çözme yeteneklerinin gelişmesi için; buluş yolu, araştırma – soruşturma ve tam öğrenme stratejileri, güdümlü tartışma, örnek olay, gösterip yaptırma, küçük ve büyük grup tartışması, münazara, drama, deney, gözlem, beyin fırtınası, workshop, demonstrasyon, problem çözme yöntem ve teknikleri eğitim ortamında kullanılmalı,
- Öğrenenlerin problem çözebilmeleri için öğrenenlere soru sorma alışkanlığı kazandırılmalı,
- Öğrenen özgün, yeni ve tutarlı ürünleri ortaya koyduğunda bu ürünler pekiştirilmeli,
- Öğrenenlerin çok boyutlu düşüncelerini sağlama için ilk akla gelen çözüm hemen kabul edilmemeli başka yolları düşünmesi için gerekli uyarıcılar sunulmalıdır (Demirci 2003, Goldenberg ve ark 1999, Gökdoğan 2001, Kalischuk ve Thorpe 2002, Özden 2000, Parlak 1998, Saban 2000).

Sonuç olarak hemşirelik mesleği yaratıcı bireylere ihtiyaç duymaktadır. Yaratıcı hemşirelerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için hemşirelik eğitiminde yaratıcılığı geliştirmeye yönelik eğitim etkinliklerine yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. American Association of Colleges of Nursing (1999). Gelecek yüzyılda hemşirelikte lisans eğitiminin vizyonu . Atalay M, Tel H (çev)., Cumhuriyet Üniversitesi hemşirelik yüksekokulu dergisi, 3:2, 47-54.
2. Demirci C (2003). Yaratıcı düşünme, <http://www.ego.hacettepe.edu.tr/eleman/yayinlar/c-yaraticilik.doc> .
3. Goldenberg J ve ark. (1999). Creative sparks. Science, 285: 5433, 1495-1496.
4. Gökdoğan, F. (2001). Hemşirelik eğitiminde “ yaratıcılık”. I. Uluslar arası & V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongresi Kitabı, Nevşehir: Özlem Grafik Matbaacılık, 151-152.
5. Gürkan T (2001). Bireyin çok yönlü gelişimi. Bilim ve aklın aydınlığında eğitim dergisi, 2(22):15.
6. Kalischuk GR, Thorpe K (2002). Thinking creatively; from nursing education to practice. The Journal of Continuing Education in Nursing, 4 : 33, 155-160.
7. Özden Y (2000). Öğrenme ve öğretme, 4. Baskı, Ankara: Pegem Yayınevi, 121-152.
8. Parlak İ (1998). Yaratıcılık ve zeka, <http://olusumdrama.sitemynet.com/bulten/sayi3/zeka.htm>
9. Saban A (2000). Öğrenme öğretme süreci. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım Ltd. Şti, 87-101.
10. Serpil A (2003). Yaratıcı kişilik ve yönetici, <http://www.ogretmenlersitesi.com>.
11. Taşocak G (1997a). Hemşirelik eğitiminin açık bir sistem olarak irdelenmesi. Hemşirelik Lisans Eğitiminin Açık Bir Sistem Olarak İrdelenmesi Workshop'u Konferans Notları, Sivas.
12. Taşocak G (1997b). Hemşirelik eğitiminde öğretim stratejilerine genel bakış. IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Sempozyumu Kitabı., Kıbrıs: Çevik Matbaacılık.,3-6.